

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

2011-09-21
1 (8)
Dnr 60-2008:3014

Redovisning av uppdrag enligt förordning (2008:793) avseende omfattning och utvärdering av försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning läsåret 2010/2011

(1 bilaga)

Sammanfattning

Enligt förordning (2008:793) om försöksverksamhet med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning ska Skolverket senast den 1 oktober varje år med början 2010 lämna en redovisning till Regeringskansliet av omfattningen av försöksverksamheten och en utvärdering av den. Härmed redovisas omfattningen av försöksverksamheten avseende läsåret 2010/2011 samt Skolverkets synpunkter och bedömning utifrån en externt genomförd utvärdering. Utvärderingen har genomförts av Kerstin Bartholdsson från Göteborgs universitet och Hanna Sofia Johansson från Stockholms universitet. I enlighet med förordningen har Skolverket i samband med utvärderingen även samrått med Högskoleverket.

Anna Ekström
Generaldirektör

Johan Linder
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har Ragnar Eliasson, Ann Charlotte Gunnarson, Tommy Lagergren, Ulrika Lindén, Eva Lindgren, Staffan Lundh samt Helén Ängmo i Skolverkets ledningsgrupp deltagit.

Bilaga: Rapport: ”En utvärdering av det andra året med försöksverksamheten med gymnasiala spetsutbildningar 2010/2011”

1. Bakgrund och 2010 års utvärdering

Bakgrund

Skolverket har på uppdrag av regeringen beviljat 20 skolor över landet att delta i försöksverksamheten med riksrekryterande gymnasial spetsutbildning. Försöksverksamheten gäller utbildning som påbörjas under tiden 1 juli 2009- 30 juni 2014. Syftet med spetsutbildningarna är enligt regeringen att ge elever från hela landet möjlighet till särskild fördjupning och breddning inom det ämne eller ämnesområde som spetsutbildningen är inriktad mot, utöver vad som får förekomma på det nationella program och den inriktning som närmast motsvarar spetsutbildningen. Utbildningen ska också göra det möjligt för en elev att vid sidan av sina gymnasie-studier läsa kurser vid ett universitet eller en högskola. De ämnesområden som spetsutbildningarna avser är matematik, naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora. En förteckning över de skolor som deltar i försöksverksamheten återfinns i tabellen nedan.

2010 års redovisning och utvärdering

I regeringsredovisningen från 20 september 2010, som också var den första, redovisades omfattningen och en utvärdering omfattande totalt nio skolor. Dessa tillhörde de tio skolor som godkändes i den första ansökningsomgången och startade sina utbildningar hösten 2009. En av de tio skolorna som beviljades i den första ansökningsomgången, Fässbergsgymnasiet i Mölndal, startade inte utbildningen höstterminen 2009 på grund av för få sökande. Skolan finns dock med i denna utvärdering. I den andra ansökningsomgången beviljade Skolverket ytterligare tio utbildningar som startade hösten 2010. Därför redovisades inga siffror för dessa i 2010 års redovisning men de finns med i denna redovisning samt i utvärderingsrapporten.

I 2010 års redovisning lyfte Skolverket fram några resultat och slutsatser utifrån den utvärdering som gjordes då. Skolverket poängterade då att det var svårt att dra några säkra slutsatser efter det första läsåret, bland annat eftersom samtliga skolor då inte deltog i utvärderingen.

Några positiva slutsatser var att elever och personal i huvudsak var mycket nöjda med utbildningen och kände entusiasm och engagemang inför det fortsatta arbetet. Skolorna var även generellt sett nöjda med sin urvalsprocess av elever även om vissa efterfrågade ett tydligare regelverk kring poängsättning av antagningsprov.

Skolverket valde också att, med utgångspunkt i utvärderingens resultat, identifiera några tänkbara utvecklingsområden för försöksverksamheten. Utvärderingen visade att endast ett fåtal elever hade valt att flytta till annan ort för att gå en spetsutbildning. Det kunde bland annat kopplas till att många av skolorna saknat resurser och strategier för att informera om utbildningarna utanför närområdet. Det kunde också konstateras att flertalet spets elever kommer från en homogen grupp, som till allra största del utgörs av elever med svensk bakgrund och som kommer från en socioekonomiskt stark miljö. En annan slutsats var att det är osäkert på vilket sätt eleverna "belönas" för att gå en "svårare" gymnasieutbildning med tanke på hur

meritpoängssystemet ser ut idag. Det visade sig ofta vara svårare för många av spetsleverna att hinna läsa extra kurser för att uppnå maximal meritpoäng. Skolverket återkommer till frågorna om meritpoäng och snedrekrytering under rubrik 4.

Skolverket bedömde i 2010 års redovisning att kommande utvärderingar bland annat skulle studera söktryck och avhopp närmare samt hur det kan kopplas till hur skolorna rekryterar och behåller spetslever. Även pedagogiska arbetssätt på spetsutbildningarna jämfört med vanliga program skulle belysas. Utbildningarnas funktion, kvalitet och samverkan med högskolan var också aspekter som skulle undersökas när mer underlag fanns tillgängligt. Om möjligt skulle även kommande utvärderingar följa elever som intervjuats under år 1 samt ytterligare några elever som påbörjar en utbildning under försöksverksamheten.

2. Några utgångspunkter för 2011 års utvärdering

I uppdraget till utvärderarna Bartholdsson och Johansson angavs att de skulle undersöka frågor kring urval och antagning, riksrekrytering, elevperspektiv, utbildningens kvalitet och samverkan med universitet och högskola. I denna andra utvärdering ligger ett särskilt fokus på att göra en liknande utvärdering som förra året av årskurs 1 för samtliga skolor. Detta eftersom 11 skolor inte deltog i den första då deras utbildningar startade först hösten 2010. Detta fokus lades i första hand av avgränsningsskäl och för att se om den bild som uppvisades då när det gäller till exempel nöjdhet, riksrekrytering och social snedrekrytering bekräftades eller inte. I utvärderingen återfinns dock en uppföljning avseende i första hand årskurs 2 för de nio skolor som utvärderades förra året. För övrigt innehåller årets utvärdering mer underlag, bland annat avseende ett urval lärosätens och huvudmäns syn på spetsutbildningarna samt de ekonomiska villkorens betydelse för rekrytering och behållande av spetslever på skolorna.

3. Omfattningen av försöksverksamheten

Totalt 20 skolor bedriver en spetsutbildning inom försöksverksamheten. I tabellform redovisas nedan en översikt över de skolorna samt spetsområde och antal elever i årskurs 1. Siffrorna avser vårterminen 2011 och är hämtade ur Bartholdssons och Johanssons utvärderingsrapport (tabell 1).

Skola, ort	Spetsinriktning	Antal elever
Danderyds gymnasium Danderyd	Matematik	16
Ehrensårdiska gymnasiet Karlskrona	Naturvetenskap, matematik	14
Europaskolan Strängnäs	Scienceprogrammet (naturvetenskap)	12
Folkungaskolan Linköping	Hållbar utveckling (sambällsvetenskap)	19
Fässbergsgymnasiet Mölnådal	Samhällsvetenskap – humaniora individ och samtidskultur	9
Globala gymnasiet Stockholm	Samhällsvetenskap – global Inriktning	30

Gullmarsgymnasiet Lysekil	Marinbiologi	27
Hvitfeldtska gymnasiet Göteborg	Naturvetenskap, matematik	18
Härnösands gymnasium Härnösand	Biomedicin	14
Katedralskolan Lund	Historia	29
Katedralskolan Lund	Moderna språk, profil litteratur och film	16
Katedralskolan Uppsala	Språk – Classe Française	10
Katedralskolan Uppsala	Bioteknik	22
Luleå gymnasieskola Luleå	Naturvetenskap, matematik	23
Polhemsskolan Lund	Fysik	19
Sven Eriksons gymnasium Borås	Entreprenörskap (sambhällsve- tenskap)	21
Tumba gymnasium Botkyrka	Finansprogrammet – FINEK (sambhällsvetenskap)	26
Vasaskolan Gävle	Humaniora	16
Viktor Rydbergs gymnasi- um Djursholm	Samhällsvetenskap med inrikt- ning på engelska	21
Älvkullgymnasiet Karlstad	Forskar-NA	9

Kommentar till tabellen och övrig statistik om omfattningen:

Totalt läste enligt Skolverkets statistik 550 elever en spetsutbildning i oktober 2010 vilket framgår av utvärderingsrapporten. I oktober 2010 läste 161 elever i årskurs 2. Under våren 2011 läste 371 elever i årskurs 1. Siffrorna för årskurs 2 våren 2011 är något osäkra men endast få avhopp har förekommit enligt uppgifter från skolorna till utvärderarna. Skillnaden i antal mellan årskurs 1 och årskurs 2 förklaras av att endast nio skolor hade påbörjat utbildning i årskurs 2 vid den tidpunkten. Siffrorna anges med reservation för förändringar på grund av avhopp och byten under och efter perioden statistiken samlades in. Könsfördelningen är totalt sett relativt jämn, vilket framgår av tabell 4 i utvärderingsrapporten (tabellen ovan avser årskurs 1 men motsvarande förhållande gäller även årskurs 2 vilket framgår av 2010 års utvärdering). Men precis som på övriga program på skolorna är det fler pojkar som väljer matematiska och naturvetenskapliga utbildningar medan det är vanligt att flickorna dominerar på samhällsvetenskapliga och humanistiska program.

Mer information om skolor, utbildningar och elever återfinns i utvärderingsrapporten, bland annat tabeller som beskriver könsfördelning, antal elever som flyttat eller pendlar, siffror angående socioekonomiska faktorer samt antal elever i årskurs 2 (se tabell 14 i rapporten).

4. Skolverkets synpunkter och bedömning

Skolverket vill i samband med redovisningen lyfta fram några synpunkter och slutsatser utifrån utvärderingen. Detta med tanke på en eventuell permanentning av försöksverksamheten. Även resultatet i utvärdering 2010 ligger till grund för synpunkterna och slutsatserna. Skolverket betonar dock att det fortfarande är svårt att dra säkra slutsatser när det gäller bland annat hur eleverna presterar och utvecklas (se även sid 11 i utvärderingsrapporten).

Därutöver presenterar utvärderarna Bartholdsson och Johansson en del egna slutsatser och förslag på åtgärder i rapporten. Dessa står för utvärderarna själva. Skolverket har i regeringsredovisningen valt att lyfta fram de resultat och synpunkter som myndigheten ser som de viktigaste i nuläget.

Synpunkter och slutsatser utifrån från spetsutbildningarnas andra år

Skolverket kan inledningsvis dra slutsatsen att flera resultat från den första utvärderingen bekräftas i årets mer omfattande utvärdering. Mer om resultaten återfinns i utvärderingsrapporten.

Stor nöjdhet bland elever, personal och föräldrar

När det gäller positiva slutsatser framgår återigen att spets eleverna, vårdnadshavarna och skolpersonalen i huvudsak är mycket nöjda med utbildningen och entusiastiska inför de utmaningar spetsutbildningarna innebär. Elever och föräldrar uttrycker tydligt att spetsutbildningarna lever upp till förväntningarna bland annat för att kvaliteten på utbildningen upplevs som hög och att lärarna är kunniga och stöttande. Att få läsa spetsämnen man är extra intresserad av tillsammans med andra lika intresserade elever uppskattas mycket av eleverna.

Lärosäten och huvudmän är positiva

Även företrädare för huvudmännen och universitetspersonal uttrycker nöjdhet med spetsutbildningarna och ser positiva effekter av olika slag. Bland annat uttrycker företrädare för lärosäten sig positivt om de spets elever man hittills kommit i kontakt med under utbildningen. Företrädare för huvudmännen uttrycker att spetsutbildningarna har en positiv effekt i form av att de studiemotiverade eleverna bidrar till att pedagogiken utvecklas, vilket får en spridning i lärarkollegiet.

Snedrekryteringen

Snedrekryteringen med koppling till socioekonomiska faktorer (svensk/utländsk bakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå) som kunde iakttas i den förra utvärderingen, består i årets utvärdering som alltså omfattar samtliga skolor. Eleverna hämtas från en relativt homogen grupp. En förändring värd att notera är dock att andelen utlandsfödda elever eller elever med två utlandsfödda föräldrar fördubblades under spetsutbildningarnas andra år.

Fortfarande begränsad riksrekrytering

Endast ett fåtal elever har flyttat till en annan ort för att gå en spetsutbildning. Skolors och huvudmäns brist på resurser, och i viss mån strategier, för att informera

utanför närområdet kan ha ett samband med detta. Intervjuer med personalen och enkäter med elever som läser närliggande program indikerar dock att det finns andra skäl att inte söka en spetsutbildning, till exempel elevers ovilja att flytta hemifrån för att gå en spetsutbildning.

Svårt för skolor och huvudmän att nå ut med information

Utvärderingen visar att skolorna och huvudmännen upplever att de egna ekonomiska resurserna för att kunna nå ut med information på riksnivå är otillräckliga. Bilden som ges är att huvudmännen i få fall tillskjuter extra medel till spetsutbildningarna. Skolor och huvudmän efterfrågar, precis som i föregående utvärdering, insatser från nationella aktörer för att förbättra situationen. Skolverket uppfattar dock att skolorna gör avsevärda ansträngningar för att själva nå ut med information. De skolor som ingår i föreningen för spetsutbildare (alla skolor utom en) försöker genom en gemensam satsning nå ut med information på det nationella planet via en gemensam webbplats och genom annonsering. Skolorna delar själva på kostnaderna för detta. Skolverkets kanaler för information om spetsutbildningar består av särskild information om spetsutbildningarna på Skolverkets webbplats samt webbplatsen Utbildningsinfo.se som Skolverket står bakom. I Skolverkets broschyr Gymnasieskola 2011 som i januari 2011 skickades ut till samtliga elever i årskurs 9 fanns även ett reportage om spetsutbildningarna.

Lågt söktryck på flera utbildningar

En ytterligare slutsats är att söktrycket har varit lågt på flera av utbildningarna och många skolor har inte lyckats fylla sina klasser. Som utvärderingen konstaterar leder ibland det låga söktrycket till att elever antas som i första hand anger andra skäl än att de ville gå just en spetsutbildning. Det låga söktrycket gör ibland att inget urval görs av sökande elever där betygen och tester spelar avgörande roll utan alla sökande med grundläggande behörighet antas. Detta i sin tur föranleder frågan om i vilken utsträckning det alltid är elever med särskild fallenhet och intresse som går en spetsutbildning (se nedan).

Olika syn på vad spetsutbildning innebär

I utvärderingen framkommer att skolpersonal, elever och lärosätesföreträdare oftast betonar idén att spetsutbildningarna ska fånga upp och utveckla spets elevernas eget intresse för ett ämnesområde. Man tycks generellt inte se elevernas fallenhet eller "talang" som lika viktig, trots att det perspektivet betonas i regeringens intentioner med spetsutbildningarna. Ett lågt söktryck kan ha lett till att elever ibland antas som inte nödvändigtvis har särskilt intresse eller särskild fallenhet för utbildningen. Utvärderingarna indikerar så här långt att bristen på resurser för information haft betydelse för att målen med riksrekrytering och att elever oavsett socioekonomisk bakgrund ska söka spetsutbildningar hittills inte uppnåtts i större utsträckning. Detta är i sin tur intressant med tanke på den "tolkningflexibilitet" som tycks råda av vad en spetsutbildning är och till vilka elever den bör rikta sig. Om det inte alltid är elever med särskild fallenhet och intresse som antas på grund av lågt söktryck inställer sig frågan i vilken utsträckning spetsutbildningarna så här långt lever upp till sitt syfte. Skolverket bedömer att en fortsatt diskussion kring

detta är nödvändig för att närmare kunna ringa in vad en spetsutbildning egentligen bör stå för och till vilka elever den bör rikta sig till. Hänsyn bör i det sammanhanget tas till vad forskning säger om spets och talang och hur den kan utvecklas. Till exempel kan man utgå från de forskningsresultat som finns kring faktorer som påverkar elevers kunskapsutveckling och då bland annat gruppindelning av elever och betydelsen det kan få för deras kunskapsutveckling. Skolverket lyfter detta i sitt remissyttrande om inrättande av försöksverksamheten med spetsutbildningar i grundskolan (dnr 2010:982) och i den interna rapporten "Lärarens betydelse för elevernas lärande" (dnr 2010:160).

Synpunkter angående meritpoäng och snedrekrytering med anledning av Skolverkets bedömning i 2010 års regeringsredovisning

Frågan om meritpoäng

I föregående regeringsredovisning bedömde Skolverket att det inför den fortsatta försöksverksamheten bör övervägas om spets eleverna kan få någon form av extra meritpoäng för spetskurserna de läser. Skolverket avsåg att diskutera detta med Högskoleverket och har så gjort. Frågan hamnade dock under våren 2011 delvis i ett nytt ljus med anledning av ett regeringsförslag att justera tillträdesreglerna till högskolan (promemorian Förslag om ändrade regler för tillträde till högskoleutbildning med anledning av den reformerade gymnasieskolan och gymnasiala vuxenutbildningen, U2011/963/UH). Bland annat föreslog regeringen i promemorian att en kurs som innebär specialisering i matematik bör ge meritpoäng och i förslaget hänvisades direkt till eleverna som läser en spetsutbildning i matematik. I Skolverkets remissyttrande (2011:00434) till regeringen instämde Skolverket i förslaget men pekade också på att elever på spetsutbildningar inom försöksverksamheten i andra områden än matematik genom förslaget inte ges samma möjlighet att få meritpoäng för fördjupning inom spetsområdet. Regeringen har i skrivande stund ännu inte beslutat om eventuella ändringar av tillträdesreglerna i detta avseende.

Skolverket konstaterar att det även i denna utvärdering uttrycks en oro och en frustration från skolpersonal över meritpoängssystemet och hur det kan påverka incitamenten för elever att söka en spetsutbildning, även om utvärderingen inte ger tydliga belägg för att eleverna själva övervägt meritpoängen i större utsträckning när de valt utbildning. För att få ett mer välunderbyggt svar på frågan skulle det dock behövas en omfattande undersökning av hur elever generellt påverkas i sina gymnasieval av meritpoängssystemet. Skolverket konstaterar dock att frågan om hur elever belönas för att ha gått en spetsutbildning har fortsatt aktualitet, särskilt med tanke på en eventuell permanentning av försöksverksamheten.

Frågan om snedrekrytering

Skolverket bedömde 2010 att snedrekryteringen till spetsutbildningarna bör följas vidare och åtgärder bör övervägas om nödvändigt. Även årets utvärdering visar, som tidigare konstaterats, att riksrekryteringen är låg och att det finns en social snedrekrytering enligt samma mönster som framkom förra året. De finns olika tänkbara förklaringar till detta, vilka utvärderarna lyfter fram i rapporten. Bland annat så förs skolornas problem med att nå ut med information fram som en viktig

faktor. Möjliga åtgärder från olika aktörer kan vara att satsa på fler riktade informationsinsatser, till exempelvis studie- och yrkesvägledare och grundskolor.

Skolverket avstår från att i nuläget ge några mer konkreta rekommendationer med anledning av resultaten i denna och förra årets utvärdering. Skolverket bedömer att det kan vara mer lämpligt i samband med de slutliga redovisningarna 2013 och 2014.

5. Fortsatt utvärdering

I närmast kommande utvärderingar bör man mer ingående studera spets elevernas prestationer och kunskapsutveckling i spetsämnen. Detta bör underlättas bland annat av tillgång till betygsstatistik som spänner från årskurs 9 till årskurs 2 i gymnasiet.

I enlighet med utvärderarnas förslag bör också en mer summativ utvärdering av de tre första åren göras. Det innebär att man bland annat kan fokusera på att utvärdera kunskapsutveckling, attityder, framtidsplaner etc. hos de elever som vårterminen 2012 avslutar sin gymnasieutbildning. Man kan även utvärdera hur skolpersonalen eventuellt har utvecklat och omorganiserat utbildningen utifrån tre års erfarenhet med att bedriva spetsutbildning, när det gäller olika kvalitetsaspekter av utbildningen. Ytterligare en intressant aspekt att belysa är hur gymnasiereformen påverkat förutsättningarna och intresset för spetsutbildningarna.